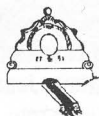

4238
1338

СРПСКИ КАЛЕНДАР ЗА ПРОСТУ 1998. ГОДИНУ

ИЗДАЈУ СРПСКА ЗЕМАЉСКА САМОУПРАВА
И
СРПСКИ ДЕМОКРАТСКИ САВЕЗ У МАЂАРСКОЈ

КАЗИВАЊА О БОГОСЛОВИЈИ У БУДИМУ ИЗ ТРЕЋЕ ДЕЦЕНИЈЕ XIX ВЕКА

Мало је познато да је од 1820. до 1830. године у Будиму радила богословска школа. Њу је основао тадашњи епископ будимски Дионисије Поповић (1791-1828).

Митрополит Стеван Стратимировић (1790-1836) отвара 1794. године у Сремским Карловцима „Клерикалну школу”, односно богословију. Отварање те школе представља почетак Стратимировићевих настојања да знатно побољша образовање свештенства у Митрополији. У првим деценијама XIX века у више епархијских центара Митрополије засноване су богословске школе (Пакрац, Темишвар, Вршац, Плашко) са различитим програмима. Жеља митрополитова била је да поједине епархијске богословије организују према карловачкој школи. Митрополит и неки од јерарха, као и свештенства у доба просвећености и у већинском иноверном окружењу, чије је свештенство образовање стицало у разним установама високошколског карактера, добро су осећали да је развој духовног школства, али и световног, од огромног значаја за формирање стваралачког лика свештеника. Радити на том да се учења и знања шире и продубљују, да се омладина васпитава у одређеном духу био је императив, који се убрајао међу духовне задатке и вредности. Резултати су се брзо показали. У једној аутобиографији оновременог аутора читамо: „у данашње време има одличних свјашченика у науки и повједенију, има који су све науке совершили и више језика говоре” (Н. Радочић, Аутобиографија Петра Руњанина (1775-1839), Сремски Карловци 1914, стр. 74.).

Дионисије Поповић је 14. маја 1820. године упутио циркуларно писмо протопрезвитерима, у којем их обавештава да „помошчију Божијеју намјерајем училишче богословическоје установити”, чији ће рад 1. новембра исте године почети (Архив српске православне Епархије будимске, фонд Епархија, одељење Конзисторија, година 1820. акта уз бр. 132). Уз циркуларно писмо сачуван је у два примерка текст 2. правила Седмог васељенског сабора са тумачењем. У њему се казује шта све треба знати и разумети од светих списа и правила онај ко жели ступити у један од свештеничких чинова; а ако „не умјејет ни разумјејет, не поставити того.” Владика се позива на то правило, као и на строгу царску наредбу према којој епископ не сме рукоположити оног ко није напунио 25. годину живота и ко нема за свештенички чин потребна знања. Према писму, и владичина је већ одавно жеља да никога без тражених знања у чин свештени не рукоположи. Он поставља питање: „Што јест свјашченик без богословија?” И одговара: „Свјет без лучи, сол неслана, град сокрити...” То је главни разлог за отварање богословског училишта. Кандидат треба да

има 18 година „и зде во училишци 6 лѣт обучатисја будет”. На крају писма епископ позива протопрезвитере: „Трудите се у овом душеположном делу, јер тиме можете Божји благослов на себе и на добровољне приложнике низвести.”

У циркуларном писму Дионисија Поповића не упућује се на клерикалне школе које су основане у прве две деценије XIX века широм Карловачке митрополије. Њихово отварање, међутим, сигурно је директно или индиректно утицало на иницијативу о покретању богословије у Будиму. Образложење и план за њено отварање сасвим се уклапају у просветна кретања која су се одвијала у оновременој Српској цркви. Та кретања су представљала темеље за даљи развој духовне просвете. Будимска богословска школа имала је своје место у тим кретањима, али се она ипак мало спомиње у стручној литератури. На будућим истраживачима је да темељитим и детаљним испитивањем прошире и прецизирају наша сасвим оскудна сазнања о тој установи, као и о периоду када је владика Дионисије столовао на престолу будимских епископа.

О „рибарској богословији” Дионисија Поповића читамо у његовој биографији од Петра Римског (Живописаније Дионисија от Поповића, Српски летопис, год. XXXI, књ. 93, Пешта 1857, стр. 65-84). Петар Римски (1800-1874.), свештеник сентандрејски, био је својевремено полазник будимске богословије. Обавештења о тој школи имамо и у аутобиографском тексту истог Петра Римског (Аутобиографија Петра Римског 1800-1874, Свеске Матице српске, Серија друштвених наука, св. 1, Нови Сад 1986, стр. 5-35). Делове из оба текста наводимо у фонетској транскрипцији српском ћирилицом и осавремењеним правописом.

У владицином животопису се казује: „Он (Дионисије Поповић) је године 1820. окружним једним писмом свему њему подчињеном свештенству обзна-нио да у Будимској дијецези нико за дијакона произведен бити неће, сем онај који код њега у Будиму богословическу науку слушао буде. Поводом ове епархијске заповести свагда би се налазило по десет и по дванаест онакових младића, који су о сопственом трошку предавајеме науке код њега слушали. Место где се ови клирици, које је он често рибарима називао, на науку скупљали било је зими његова сопствена соба, или каткад капеле његове женска препрата, где се угрејати могло, а лети његова мала, но лепо украшена башча, где под виномом от беле тамјанке лозом, вешто исплетеним сводом, клупе намештене будући, прекрасно и у највећој тишини у ладу седећи, учити се могло. Сваки дан после полдне от три сата до шест он би сам с помоћу почившег Јована Витковича, онда пароха будимског, и Теодосија Теодоровича, јеромонаха Грабовца манастира и капелана његовог, исте клирике преслишавао и свачему оном што би једном свештенику неопходно нужно знати требало поучавао. Непрестано би их саветовао и на душу им полагао да тек Свето писмо и то с толковањем читају, и да благоговјејни и трезвени буду; и да би их у тима добродјетелма јошг бољма утврдити могао,

почесто би им по гдеког из древних времена свештеног мужа благоговјejни и смирени живот приповедајући представљао. Пјенија учитељ био је он сам. Он рођен Грк будући, опет је врло мрзио и ненавидео оне грчке певце који би по цео сат пјеније какво кроз нос протезајући појали. Код њега се морало тихо и чисто појати, а помало вразумително и на точњeјша ударенија читати. Свако и најмање удареније, сваку вопросителну и удивителну, која би се у чтенију догодила, морао би чтец гласом својим точно произнети. Брзо и претерано читање силно је опорочавао. Кад је који от ових његових клирика задат му урок вразумително и по смислу казао и кад би му опет који стихиру коју велико, пред читањем светог Евангелија, Алилуја или Херувик у или ирмос, тихим обаче грчeским тоном отпојао, сузе би му више пути от радости и милине из очију потекле. Да је могао, налио би зар у ове своје ученике сва ученија Цркве православне. Кад би га који од ових клирика с највећом понизношћу и учтивошћу замолио да га рукоположи, свагда би смејући се говорио: „Лако ћеш дијаконом постати, али после от кога ћеш оваку науку слушати? Ко ће ти такве књиге дати да читаш? Ово је божествена.” И заиста исповједити морам да је он ове младе људе као своју споствену децу љубио и свагда би их отечески предусретао.

У истом свом дому будимском имао је он пространу, прекрасну и, што оно веле, по грчком укусу намештену и измалану капелу своју која је Светом оцу Николају посвећена била, у којој се сваке недеље и празника света литургија свршавала, а вечерња ни јутрења никад. И капелан и клирици на црковна правила ишли су у парохијалну цркву будимску. Сваке недеље неизоставно говорио је он у истој капели проповед, и то свагда подугачку, лепо српски и чисто, и с највећом вољом и радошћу. Но није чудити се јербо, прво, он је радо и вешто проповеди говорити умео, а друго, и зими и лети капела је натучена била слушатељма благочестивима, које наравно њему је мило било. А приликом пештанског вапара, кад би се и многи страни скупили, једва се у ходник, који је уздуж капеле био, сместити могли. На врат никад није хтео онаков крст метути на ком распјатије Христово изображено не би било, јербо, по његовом о том мњењу, изображеније на крсту показује да је то Христов, а не разбојника крст. С бројаницама у камилавки и с великом у рупи марамом долазио би у капелу. Ту ником није дозвољено било појати, а још мање помагати. Један би само клирик појао, а прочи, и он сам, удесно би му тек, и то с вниманијем, секундирали. Свјешчeносац био је клирик један, а други на кационици у олтару. Казивали су достојерна лица да пре него је при себи клирика имао, при једној светој служби, не напавши се тко би приликом великог входа свећу пред служећим свештеником носио, сам је он, узевши пред престолном иконом горећу свећу, пред светом тајном из побожности носио. У овој је он капели рукополагао своје клирике за дијакона и презвитера. Године 1825. нојемврија 10. у недељу био је у истој капели при светој литургији блаженопочивши Јосиф Путник, онда пакрачки епископ и Арадске дијецезе администратор. Прерадостан домаћин постао

је свога високог госта у свој архијерејски стол, а он помешавши се међу клирике своје, целу службу с њима појаше. О причасни изишао је између клирика, стао је у један од ближњих столова и одатле с највећом вољом и многочисленом онда собранију верних слово Божје говорио...”

У аутобиографији Петра Римског слично се описује духовна школа у Будиму, али је тон личнији, поред епископа оцртава се лик и судбина писца као клирика те школе.

„Између тог времена чујем ја једаред од месна свештеника (у Сентандреји), с којима имадох прилику сад већ чешће се у цркви састати, да диоцезални господин епископ Дионисије од Поповић заведе у Будиму богословију, једно училиште у које они младићи примају се који желе у свештенички чин ступити, и да по гласу окружног 14. маја 1820. отпуштеног му циркулара нико без ове богословије рукоположен бити неће, па да је он какове му драго друге науке свршио био. Кад сам ово чуо, помислим у себи: Боже помози! Овде ће зар и мене примити... Но ево невоље, тко ће ме владики одвести, а ја у двору никог не познајем, нити знам гди исти господин епископ у Будиму обитава. Најпосле отиђем у владикин сентандрејски двор к оцу Павлу Јоановичу, пароху месне светог архангела Михаила цркве, у коју ћу ја после девет година за пароха доћи, који је у двору седио и економ епископски био, замоливши га најучтивije да ме он кад пође у Будим са собом поведе и епископу представи, и запита могу ли и ја, као који нисам школе свршио, у исту богословију примљен бити. Добри отац Павле тако ми се обешча да ће ме повести, које он 21. октомврија и учини и са мном у Будим сиђе, и господину епископу представи ме.

Ушавши к њему, затечемо га на канапету седећа и читајућа. Ја сад први пут видећи у животу овог светитељу подобног и чесњејшом седином украшеног престарог архијереја, с највећим страхопочитанијем приступивши к њему, метанишем и пољубим му његову свјашченују десницу. Сад отац Павле преузе реч и каже му за мене тко сам и откуда сам, и шта желим. Даље напомене да ја добро читам, лепо и умиљно појим, кромје српски, говорим и пишем немечки, мађарски и влашки, и да сад чувши за новозаведену богословију, желио би у њој учити се, и временем чин свештенически примити; но да не знам хоћу ли у њу примљен бити, зато што латинске школе свршио нисам. Насмеје се добри архијереј, чувши моје прошеније и намјереније, и уставши с канапета и, као у некој радости обративши се к мени, рече: „Добро, синко Петре, добро! Ништа зато што ти латински не знаш; и апостоли бре, нису знали латински, пак су били и свештеници и архијереји. У овој мојој рибарској богословији научићеш, бре, све оно што један православан свештеник треба да зна. Овде се, видиш синко, предају оне богословеске науке које су всељенски просветитељи Духом Свјатим написали, као што је био велики Василиј, богослов Григориј и Јоан Хризостом. И ти можеш слободно доћи да се учиш, али ваља да будеш, бре, трезвен, трудољубив и благоговједан, а друго да се постараш чим ћеш овде живети

моћи, јербо ја сам сиромас епископ, не могу на вас богословце трошити.' Ове рекавши, даде ми свој архијерејски благослов и отпусти ме...

... И тако, у име Божије, 1. новемврија 1821. године са десет форинти ... сиђем пешке у Будим да више година слушах богословију у метрополитанском граду Будиму и са њим скопчаном гордој Пешпи, гди је све скуп, гди нема пријатељства, нема познанства и гди се ништа лако заслужити не да. Допавши на одређено место и узевши квартир са прочима богословцима, којих до једно дванаест бијаше, и сви скоро из Мохачког поља, и зачнем али својски и истински, у име Божије, предавајеме богословске предмете слушати и учити, и не мислећи на то да от мојих десет форинти до неколико дана ни крајаре бити неће. Пак шта ћемо онда? Но сам Бог, који видевши зар моју невину и непритворну к богословическом ученију охоту, постара се до кратког времене и за мене онако као што се он по отеческој божественој благодати и за проче по пространом свети нагодеће се пришељце и сире обиствује старати.

После три или четири недеље мога у богословији пребивања, у које доба баш и мом новцу конач хотјашче бити, видећи почивши Јоан Виткович, парох будимски, и јеромонах Теодосиј Теодорович, епископски капелан, који су нам науке предавали, мој велики труд и охоту ко науци, као оскудна, но трудољубива младића похвале ме пред господином епископом и његовој архијерејској милости препоруче. Ту прилежност моју већ је и сам господин епископ који је такођер посведневно у школу, која је у дворској капели била, долазио - на мени приметио. Тако за наградити труд мој, определи ми у сопственом свом двору свободни квартир, препитаније и јошт поред тога 10 форинти на месец...

Но ја не останем при том. Чим сам се у двор из мога најмљеног квартира преселио и поменути месечну плату примати зачео, абије погодим покојног Луку Миловановича - конзисторијалног преводчика и српском свету познатог оног стихотворца, који је у мени датој соби преко дан, преведећи богословическа сочиненија, радио - да ми предаје лекције за латински језик, који ја како теоретично, но јошт више практично тако својски и са вољом зачнем учити да сам у трећу годину већ по правилу исти језик говорити и добро преводити и разумети могао. Тако је било. Јербо, не фалећи се, ја за цело мога у Будиму пребивања време нисам зору одспавао. Ја би лети свако јутро у верту епископском, пред лустхаузом, умивен и очешљан с књигом у руци стојећ, поздрављао иза горде и прашне Пеште рађајуће се сунце. А вечером место театра над књигом сагнут слушао би како из града у десет сати на фајерпикет у препарандије табанско, у којем је епископа двор био, одређено драгонери, пред пендера мога пролазећи, по калдрми с тешкима њихових коња копитама лупају. Редут, бал, театар, кафану и проча таква и тим подобна, у Пешпи и мноштву налазећа и от многих ученика паче школе и науке љубећа места ја тек по имену познавах. Оваковом прилежностију трудио сам се оно накнадити које сам у пређашњима мојима млађима годи-

нама, Богу зар тако хотећу, пренебрегао. У таком срећном положењу и рајске тишине подобном дому пребудем ја до 4. октомврија 1825., собирајући себи све оне науке које би ме временем способним и достојним чина свештеничког учинити могле.

У четврту годину мога ту пребивања почнем се за моје во дијакона про-изведеније старати; не зато што бити се било учење додијало, или би ми теретно било...”

У аутобиографији се даље прича како су исте 1825. године на имендан-ском ручку код владике два угледна госта, подржана од осталих присутних, замолила слављеника да клирика Петра рукоположи за ђакона, што је он и прихватио:

„Док су ова два пријатеља тако, за мене молећи, говорила, покојном би се добром епископу, као старом мужу, бисеру подобне низ очи родиле сузе. Обещча се тако њиховој жељи удовлестворити. Зовну ме у собу да зафалим... Сутрадан, то јест 4. октомврија зовне ме он (епископ) к себи и, пруживши ми 50 форинпи банку, рече: „На, бре, синко Петре, ово ти се даст у помоћ. Иди сад дома ожени се, пак ћу те рукоположити во дијакона; али донде, бре, док парохију не добијеш, ту код мене да будеш и опет даље науку богословическу да слушаш.”